

S F A T U L Ț Ă R I I

DOCUMENTE

PROCESELE-VERBALE ALE COMISIEI AGRARE

Ediție de Ion ȚURCANU

CUPRINS

<i>Legiferarea agrară în Sfatul Țării</i> (Ion Țurcanu)	3
<i>Notă asupra ediției</i> (I.Ț.)	67

I. PROCESELE-VERBALE ALE COMISIEI AGRARE A SFATULUI ȚĂRII. DOCUMENTE DE ARHIVĂ

Procesul-verbal nr. 1 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 17 mai 1918	72
Procesul-verbal nr. 2 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 19 mai 1918	75
Procesul-verbal nr. 3 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 22 mai 1918	80
Procesul-verbal nr. 4 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 24 mai 1918	87
Procesul-verbal nr. 5 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 26 mai 1918	91
Procesul-verbal nr. 6 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 29 mai 1918	92
Procesul-verbal nr. 7 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 2 iunie 1918	97
Procesul-verbal nr. 8 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 5 iunie 1918	103
Procesul-verbal nr. 9 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 7 iunie 1918	112
Procesul-verbal nr. 10 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 9 iunie 1918	119
Procesul-verbal nr. 11 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 12 iunie 1918	123
Procesul-verbal nr. 12 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 14 iunie 1918	125
Procesul-verbal nr. 13 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 16 iunie 1918	130

Procesul-verbal nr. 14 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 18 iunie 1918	132
Procesul-verbal nr. 15 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 21 iunie 1918	138
Procesul-verbal nr. 16 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 23 iunie 1918	143
Procesul-verbal nr. 17 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 26 iunie 1918	152
Procesul-verbal nr. 18 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 28 iunie 1918	157
Procesul-verbal nr. 19 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 30 iunie 1918	162
Procesul-verbal nr. 20 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 3/10 iulie 1918	171
Procesul-verbal nr. 21 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 5 iulie 1918	178
Procesul-verbal nr. 22 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 7 iulie 1918	189
Procesul-verbal nr. 23 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 10 iulie 1918	193
Procesul-verbal nr. 24 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 13 iulie 1918	199
Procesul-verbal nr. 25 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 14 iulie 1918	206
Procesul-verbal nr. 26 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 17 iulie 1918	211
Procesul-verbal nr. 27 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 19 iulie 1918	220
Procesul-verbal nr. 28 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 21 iulie 1918	225
Procesul-verbal nr. 29 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 24 iulie 1918	231
Procesul-verbal nr. 30 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 26 iulie 1918	238
Procesul-verbal nr. 31 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 28 iulie 1918	243
Procesul-verbal nr. 32 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 31 iulie 1918	252
Procesul-verbal nr. 33 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 2 august 1918	255
Procesul-verbal nr. 34 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 4 august 1918	259
Procesul-verbal nr. 35 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 7 august 1918	264
Procesul-verbal nr. 36 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 9 august 1918	268

Procesul-verbal nr. 37 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 11 august 1918	271
Procesul-verbal nr. 38 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 14 august 1918	276
Procesul-verbal nr. 39 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 16 august 1918	283
Procesul-verbal nr. 40 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 18 august 1918	289
Procesul-verbal nr. 41 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 21 august 1918	294
Procesul-verbal nr. 42 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 23 august 1918	300
Procesul-verbal nr. 43 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 25 august 1918	305
Procesul-verbal nr. 44 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 28 august 1918	310
Procesul-verbal nr. 45 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 30 august 1918	315
Procesul-verbal nr. 46 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 1 septembrie 1918	321
Procesul-verbal nr. 47 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 4 septembrie 1918	327
Procesul-verbal nr. 48 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 6 septembrie 1918	330
Procesul-verbal nr. 49 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 8 septembrie 1918	336
Procesul-verbal nr. 50 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 11 septembrie 1918	342
Procesul-verbal nr. 51 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 13 septembrie 1918	345
Procesul-verbal nr. 52 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 15 septembrie 1918	351
Procesul-verbal nr. 53 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 18 septembrie 1918	355
Procesul-verbal nr. 54 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 21 septembrie 1918	360
Procesul-verbal nr. 55 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 23 septembrie 1918	365
Procesul-verbal nr. 56 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 25 septembrie 1918	370
Procesul-verbal nr. 57 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 27 septembrie 1918	375
Procesul-verbal nr. 58 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 29 septembrie 1918	381
Procesul-verbal nr. 59 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 2 octombrie 1918	384

Procesul-verbal nr. 60 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 4 octombrie 1918	390
Procesul-verbal nr. 61 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 6 octombrie 1918	395
Procesul-verbal nr. 62 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 9 octombrie 1918	401
Procesul-verbal nr. 63 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 11 octombrie 1918	406
Procesul-verbal nr. 64 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 13 octombrie 1918	410
Procesul-verbal nr. 65 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 16 octombrie 1918	417
Procesul-verbal nr. 66 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 18 octombrie 1918	420
Procesul-verbal nr. 67 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 22 octombrie 1918	425
Procesul-verbal nr. 68 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 23 octombrie 1918	429
Procesul-verbal nr. 69 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 25 octombrie 1918	434
Procesul-verbal nr. 70 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 15 noiembrie 1918	436
Procesul-verbal nr. 71 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 16 noiembrie 1918	441
Procesul-verbal nr. 72 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 17 noiembrie 1918	445
Procesul-verbal nr. 73 al ședinței Comisiei Agrare a Sfatului Țării din 18 noiembrie 1918	447

II. DESCRIEREA ȘEDINȚELOR COMISIEI AGRARE ÎN ZIARUL SFATUL ȚĂRII

Первое засѣданіе Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 17 мая 1918 г.	450
Второе засѣданіе Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 19 мая 1918 г.	452
Третье засѣданіе Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 22 мая 1918 г.	461
Четвертое и пятое засѣданія Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 24 мая 1918 г.	463
Шестое засѣданіе Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 29 мая 1918 г.	464
Седьмое засѣданіе Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій, 2 июня 1918 г.	465
Протоколь № 8 засѣданія Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій отъ 5 июня 1918 г.	472
Засѣдание Аграрной Комиссіи Сфатуль Цэрій отъ 7 июня 1918 г.	478
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 9 июня)	486
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 12 июня)	490
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 14 июня)	492

Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 16 іюня)	496
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 19 іюня)	498
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 21 іюня)	503
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 23 іюня)	508
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 26 іюня)	517
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 30 іюня)	522
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 3 іюля)	528
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 5 іюля)	531
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 7 іюля)	533
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 10 іюля)	535
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 12 іюля)	538
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 14 іюля)	540
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 17 іюля)	541
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 19 іюля)	546
Ședința a 28-a a Comisiunei Agrare de la 21 iulie 1918	550
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 4 октябрия)	553
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 6 октябрия)	555
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 13 октябрия)	558
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 16 октябрия)	560
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 18 октябрия)	561
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 22 октябрия)	562
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 23 октябрия)	564
Аграрная Комиссія Сфатуль Цэрій (Засѣданіе 25 октябрия)	565

III. ANEXE

<i>Анеха 1.</i> Проектъ основного закона о землѣ, выработанный Аграрной Комиссіей Сфатуль Цэрій	568
<i>Анеха 2.</i> Инструкція Земельнымъ Комитетамъ	574
<i>Анеха 3.</i> Supliment la documentul «Инструкція Земельнымъ Комитетамъ»	579
<i>Анеха 4.</i> Proiectul Legii de reformă agrară elaborat de Comisia Agrară a Sfatului Țării și votat în ședința din 18 noiembrie 1918	581
<i>Анеха 5.</i> Legea de reformă agrară pentru Basarabia, modificată de Palamentul României	589
<i>Анеха 6.</i> Decret nr. 2447 din 8 iunie 1921 privind modificarea art. 82, 83, 84 și 91 din Regulamentul de punere în aplicare a Legii agrare din Basarabia	596
<i>Анеха 7.</i> Decret nr. 2951 din 7 iulie 1921 privind modificarea art. 3, 82 și 119 din Regulamentul de punere în aplicare a Legii agrare din Basarabia	599
<i>Анеха 8.</i> Regulament din 3 iulie 1923 pentru precizarea și lămurirea prețuirii și plății pământurilor expropriate, cum și plata loturilor celor împrăștiți în Basarabia	602

LEGIFERAREA AGRARĂ ÎN SFATUL ȚĂRII

Un obiectiv de cercetare ambițios, imperios și anevoios

Cercetarea relațiilor agrare în țările și regiunile a căror ocupație de bază și principală sursă de existență o constituie pământul este o sarcină pe cât de grea, pe atât de ingrată. Grea, pentru că impune semnalarea și examinarea simultană a numeroase fenomene complicate, preponderent de ordin economic și social, și ingrată, deoarece, fiind preocupată de realități atât de „pămîntești”, îl sortește pe cercetător să rămîna la periferia interesului public față de cercetarea istorică. Și asta în ciuda faptului că interesul pentru pămînt a fost în toate timpurile și în toate societățile foarte mare. Nu a existat niciodată un obiectiv mai mare, mai mobilizator decît lupta pentru pămînt, de vreme ce aceasta însemna bătălia pentru bucata de pîine care îl ține pe om în viață. Marile răscoale țărănești care în secolele trecute au zguduit numeroase țări, amenințînd să distrugă variate stăpîniri neomenești, lacome, ghiftuite și egoiste, sînt expresia cea mai vie a faptului că pentru accesul la pămînt niciun efort și nicio jertfă nu sînt prea mari. Tocmai de aceea realitățile funciare, de rînd cu condițiile producției agricole, au fost și constituie mereu o preocupare de mare interes științific. Anume din acest motiv hotărîrea Sfatului Țării de a rezolva problema pămîntului în interesul țărănimii imprimă un plus de autoritate primului parlament al Basarabiei.

Multă vreme chestiunea aceasta nu a suscitât interesul investigațiilor istorice. Este adevărat că în perioada interbelică apăruseră unele scrieri la subiectul respectiv, nu însă și cercetări științifice în acest domeniu, în orice caz, nu studii istorice. După cel de-al Doilea Război Mondial, relațiile agrare basarabene, cu începere din 1917 și pînă la sfîrșitul anilor '30, inclusiv reforma agrară a Sfatului Țării, se regăsesc în unele produse ale istoriografiei sovietice, dar din interese deloc disimulate, fenomenele respective sînt prezentate, practic fără excepție, întotdeauna distorsionat. Astfel, de ex., lucrările despre mișcările agrare din 1917 caută să demonstreze cu tot dinadinsul că atunci țăraniii basarabeni ar fi fost împrumăriți prin realizarea decretului lui Lenin cu privire la pămînt¹, cînd de fapt aceștia se împrumăriseră, în marea lor majoritate, din proprie inițiativă, prin intermediul comitetelor agrare, înființate prin dispozițiile Guvernului Provizoriu al Rusiei, altfel spus, pînă bolșevicii să fi ajuns să pună mîna pe putere. Relevantă pentru viziunea istoriografiei sovietice asupra reformei agrare de după unirea ținutului cu regatul român este o mică monografie a lui B. Malinski, al cărei demers „științific” îl constituie strădania deșartă de a demonstra că de fapt atunci în Basarabia o astfel de reformă nu a avut loc, ci mai degrabă, sub pretextul reformei, autoritățile române i-au deposedat pe țăraniii basarabeni de pămîntul primit de la puterea sovietică².

¹ Vezi M.B. Itkis, *Krestjanskoe dviženie v Moldavii v 1917 godu i pretvorenie v jizni leninskogo dekreta o zemle*, Chișinău, 1970.

² V. Malinski, *Agrarnaja „reforma” 1918–1924 gg. v Bessarabii*, Chișinău, 1949. Vezi și un alt „studiu” asemănător: N.A. Mohov, I.U. Haselev, *Boriba krestjan Bessarabii za zemliu v period provedenija agrarnoj*

Prima cercetare oarecum imparțială a acestui fenomen, bazată exclusiv pe materiale documentare inedite, a apărut abia în 1980¹. „Oarecum imparțială”, deoarece sub regimul sovietic evitarea limbajului degradant al propagandei istoriografice sovietice cu privire la Basarabia românească era imposibilă, astfel că, pentru a reuși să-și atingă obiectivul urmărit și să editeze o lucrare în care fenomenul reformei să fie prezentat în adevărata lui lumină, autorul a trebuit să preia, în doză cât s-a putut de limitată, unele formule ale acestui limbaj. Făcând abstracție de această concesie regretabilă, monografia editată atunci a adus pentru prima dată în cercetarea istorică fenomenul reformei agrare basarabene imparțial, obiectiv, așa cum o prezintă documentele de arhivă și presa vremii. Între altele, cercetînd și valorificînd numeroase documente din Arhiva Națională a Republicii Moldova, mai cu seamă din fondul special (nr. 110) al instituției care s-a ocupat de realizarea reformei și care se numea Casa Noastră, urmărind atent, număr cu număr, revista acestei instituții, intitulată *Foaia plugarilor*, adunînd și analizînd multe alte materiale, am putut demonstra pentru prima dată falsitatea acelei părți a istoriografiei sovietice, care susținea mereu și cu glas tare că în Basarabia românească nu ar fi fost realizată nicio reformă agrară. Mai tîrziu, reluarea cercetărilor a avut drept rezultat editarea unei lucrări mai ample, în care variatele aspecte ale relațiilor agrare basarabene din perioada interbelică aveau să fie precedate de un capitol unde sînt cercetate aparte două fenomene deosebite și totodată strîns legate între ele: mișcarea agrară din anul 1917² și reforma agrară, care începuse să fie realizată în baza legii Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918 și, mai cu seamă, în urma modificării acesteia prin legea adoptată de Parlamentul României la 11 martie 1920³. Lucrarea conținea un material documentar, statistic și istoriografic mult mai bogat.

Aceste două monografii au oferit o imagine clară, deși nu completă, a contextului istoric și a modalităților de realizare a reformei agrare în Basarabia de după unirea acesteia cu regatul român⁴. Principala problemă neelucidată rămînea rolul Sfatului Țării în pregătirea reformei.

¹ „reformy” 1918–1923 gg., în „Istoričeskie zapiski”, 1951, t. 38. Despre modalitățile de tratare a fenomenului respectiv în scrierile istorice din perioada sovietică și mai cu seamă cu referire la lucrarea lui Malinski, vezi Ion Țurcanu, *Istoriografia sovietică a reformei agrare din Basarabia în anii 1918–1920*, în „Revista de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 1.

² Ion Țurcanu, *Satul basarabean în anii 1918–1940. Studii social-economice*, Chișinău, 1980. Referitor la reformă, p. 7–65.

³ Este surprinzătoare afirmația pe care o întîlnim chiar în lucrări recente, de bună calitate, ca efort investigativ, și după care „efectul mișcărilor țărănești din vara lui 1917 a fost unul dezastruos”, așa cum susțineau în 1917–1918 inamicii declarați ai Sfatului Țării: Svetlana Suveică, *O microistorie a unirii Basarabiei cu România. Discuțiile dintre Pantelimon V. Sinadino, Alexandru Marghiloman și Constantin Stere (1918)*, în Conferința Științifică Internațională „Constantin Stere: prozator, publicist și om politic. 150 de ani de la naștere”, Iași, 2016, p. 170. Constatăm, astfel, că, în viziunea acestei cercetătoare, mișcarea agrară din 1917 a fost un fenomen foarte negativ, ceea ce e o greșeală serioasă, de vreme ce condamnă lupta țăranilor basarabeni pentru pămînt. De altfel, această mișcare nu a avut loc doar în vara anului 1917, ci s-a desfășurat din luna martie a aceluia an pînă la începutul lui 1918 și, episodic, chiar după intrarea trupelor române în Basarabia. Cît privește tema Unirii, căreia îi este dedicat studiul, în general bine făcut, chiar dacă în raport cu evenimentul este periferic și unilateral (cu interes sporit și nemotivat pentru biografiile boierilor alogeni), acesta conține o serie de inexactități regretabile referitoare la felul cum s-a făcut Unirea, la factorii care au pregătit-o și la istoriografia fenomenului, despre care însă aici nu putem vorbi.

⁴ Vezi I. Țurcanu, *Relații agrare din Basarabia în anii 1918–1940*, Chișinău, 1991, p. 10–41 și anexele.

⁵ Mult mai tîrziu avea să apară o scriere ciudată a lui N. Enciu, intitulată *Reforma agrară și evoluția agriculturii basarabene în perioada dintre cele două războaie mondiale*. Ca și cum pînă la această „inițiativă științifică” nu ar fi existat serioase cercetări istorice ale temei respective, fondate pe un consistent material arhivistic, statistic, sociologic și istoriografic, autorul etalează într-un mod de neînțeles lucrarea sa ca pe o investigație nouă, originală, bazată pe date necunoscute și necercetate, prezentînd nu tocmai reușit cele trei mari procese ale realităților rurale basarabene din anii 1918–1940 – reforma agrară, evoluția proprietății funciare și starea agriculturii. Acest fapt bizar nu e, din păcate, singular, el face parte dintr-un fenomen răspîndit în scrierile istorice din Republica Moldova (din fericire, nu în cele exemplare), în care, pentru a putea pretinde la nou și inedit, realizările altor cercetători la temele respective sînt trecute cu vederea intenționat.

Or, documentele de constituire a sa și primele sale declarații arată cât se poate de limpede că, în afară de necesitatea proclamării și afirmării autonomiei Basarabiei, sarcina de căpetenie a Sfatului Țării consta în satisfacerea nevoii țăranilor pentru pământ. La fel și Declarația de Unire a Basarabiei cu România, din 27 martie 1918, stabilea, chiar în primul din cele 11 articole care constituiau condițiile Unirii, că singura rațiune de a mai exista a parlamentului basarabean, în vechea sa componență, consta în „rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului”¹. Volumul de față, care ilustrează activitatea Comisiei Agrare a Sfatului Țării prin reproducerea principalelor sale documente – procesele-verbale ale ședințelor în care a fost elaborată legea de reformă agrară, precum și alte materiale pregătite și adoptate de ea, între acestea proiecte de legi, instrucțiuni, rapoarte etc., vine să astupe acest gol.

„Foamea de pământ”

Această sintagmă, care pe timpuri exprima disperarea țăranilor fără pământ și băga frica de moarte în sânul celor cu prea mult pământ, exprimă cum nu se poate mai bine nevoia ca această stare de periculoasă tensiune vulcanică să fie îndepărtată, dacă nu printr-o reîmpărțire echitabilă a pământului, măcar prin cedarea unei părți a acestuia de la cei prea avuți către cei prea săraci. Acest imperativ a dat naștere reformei agrare în Franța, după Revoluția din 1789, celei din Germania, după războaiele napoleoniene, celor din Rusia, din 1861 și 1906–1910. La fel, sub presiunea mării răcoale țărănești din 1907, clasa politică românească a fost nevoită să recunoască necesitatea unei astfel de reforme care însă, în speranța că ar fi putut fi evitată, a tot fost amînată pînă cînd s-a văzut că totuși nu putea fi ignorată, astfel că la sfîrșitul Primului Război Mondial s-a început pregătirea pentru realizarea ei.

Nevoia înfăptuirii unei reforme agrare în Basarabia după acest război a fost impusă de cuprinderea ținutului în marile frămîntări politice și sociale provocate de revoluția rusă. Prăbușirea țarismului a declanșat ample mișcări ale țăranimii pentru pământ. Pentru a evita confiscarea totală a pământului de către țărani, Guvernul Provizoriu a înființat peste tot, în lunile martie–aprilie 1917, comitete agrare pentru pregătirea proiectului de reformă agrară și elaborarea măsurilor de reglementare a relațiilor funciare pînă la convocarea Adunării Constituante². Însă radicalizarea stării de spirit din societate a făcut ca aceste comitete să iasă de sub controlul guvernului și să rezolve problema agrară în sate exclusiv cu de la sine putere în interesul țăranimii. Prăbușirea Frontului Român, în urma loviturii de stat bolșevice, a aruncat în Basarabia mase numeroase de soldați, porniți în drum spre Rusia, demoralizați, înrăiți și, evident, predispuși către jafuri și distrugerii. Mulți dintre ei, staționînd o vreme în ținut, inițiau nimicirea marilor gospodării funciare, îndemnîndu-i pe țăranii basarabeni să-i însoțească în aceste acțiuni devastatoare și să procedeze ei înșiși la fel. Astfel, spre sfîrșitul anului 1917, acțiunea benefică a comitetelor agrare de a lua la evidență toate pămînturile productive și a organiza cultivarea lor în bună ordine s-a transformat în multe locuri în adevărate pogromuri. Conform declarațiilor făcute în Sfatul Țării de unii moșieri, pînă în acel moment fuseseră lichidate circa 95 la sută din marile proprietăți agricole basarabene³. Dar, cum am

¹ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, Chișinău, 1993, p. 268.

² S.N. Artemov, *Zemelnye komitety pri podgotovke proekta agrarnoj reformy v 1917 godu*, în „Izvestja Rossijskogo gosudarstvennogo universiteta im. Ghertzena”, 2007, p. 106–114. Vezi în detaliu despre asta: P.N. Pershin, *Agrarnaja revoliutija v Rossii*, t. I–II, Moscova, 1966; N.K. Fugurovskaja, *Bankrotstvo agrarnoi reformy burjuaznogo Vremennogo Pravitelstva*, în „Istoričeskie zapiski AN SSSR”, Institut Istoriei, Moscova, 1968; N.E. Hitrina, *Agrarnaja politika Vremennogo Pravitelstva v 1917 g.*, N. Novgorod, 2003.

³ ANRM, fond 727, inv. 1, dosar 17, partea I, f. 18.

arătat și altă dată, aceasta era o exagerare care urmărea să demonstreze că mișcarea țărănească a avut doar caracter distructiv¹. Potrivit unor calcule care s-au putut face după consumarea acestor evenimente, din 1 741 de proprietăți mai mari de 100 de destine, au fost păgubite 1 261, ori 72,4 la sută², iar pierderile în bani ar fi alcătuit (în 1919) circa 800 mil. lei³. La sfârșitul anului 1917, situația era pe cale de a ieși cu totul de sub controlul puterii locale, al Sfatului Țării și al guvernului său, Consiliul Directorilor Generali. În ședința din 5 decembrie a Sfatului Țării, reprezentantul upravei județului Cahul, N.A. Akkerman, povestea: „Județul nostru a fost lovit de un uragan de pogromuri și distrugeri. În decurs de cinci zile au fost distruse 28 de economii [gospodării mari moșierești – *n.a.*], au fost furate 400 mii de puduri de pîine”⁴. În ședința din 27 decembrie a Parlamentului, premierul Pantelimon Erhan semnala foarte îngrijorat următoarea situație: „În Consiliul Directorilor Generali, sînt primite aproape în fiecare ceas telegrame care cer ajutor și apărare, nu a averii, ci a vieții, și acestea nu sînt cereri de la persoane aparte, ci de la grupe, societăți și județe întregi; imploră ajutor chiar și reprezentanții puterii – comisarii județeni”⁵. În general, exceptînd situația din capitala ținutului, Chișinău, către sfârșitul anului 1917 tăvălugul anarhiei trecuse peste toată Basarabia⁶. Atmosfera social-politică ce domina atunci în ținut era extrem de tensionată și de periculoasă, ceea ce își găsea, între altele, expresia în faptul că chiar conducerea de stat a ținutului menționa adeseori că Sfatul Țării trecea printr-un moment îngrozitor («въ грозный часъ заседаетъ Сфатуль Цэрий»)⁷.

Anume această situație a determinat Sfatul Țării să ceară României și aliaților ei în război să trimită trupe în Basarabia pentru a alunga bandele ruse bolșevizate și a reîntrona aici ordinea⁸. Evident că după înlăturarea pericolului bolșevic și readucerea ordinii în sate, trebuiau lichidate urmările pogromurilor instigate în mijlocul țărănimii de bandele dezertorilor de pe front și luate măsurile corespunzătoare pentru reglementarea relațiilor funciare în temeiul practicilor și al legislației agrare a regimurilor democratice din Europa. Nu putea fi operată cu forța restabilirea *in integrum* a marilor proprietăți confiscate de țărani pe parcursul anului 1917, dar după unirea ținutului cu Vechiul Regat, statul român nu putea recunoaște legalitatea acestor schimbări abuzive în relațiile funciare. Se impunea, altfel spus, nevoia stringentă a unei reforme agrare care ar fi putut potoli cumva „foamea de pămînt” a țărănimii basarabene din contul mării proprietăți, fără însă ca aceasta să fie lichidată complet. Această sarcină, deosebit de grea și de anevoioasă, avea să fie pusă pe seama Sfatului Țării.

De altfel, rezolvarea problemei pămîntului, adică a asigurării țărănimii cu pămînt, ca ocupație de bază și sursă sigură de existență, avea să constituie obiectivul programatic fundamental al Sfatului Țării chiar din momentul formării sale. Astfel, Congresul Militar Moldovenesc care și-a ținut ședințele la 20–25 octombrie 1917 și care a decis, între altele, și formarea

¹ I. Țurcanu, *Relații agrare...*, p. 12. Cercetătoarea T.V. Osipova, care a examinat acest fenomen în temeiul unui material documentar foarte bogat, observa: „Întotdeauna se constată că lamentările cu privire la distrugeri și violențe sînt puternic exagerate, ba chiar pur și simplu nu corespund realității” (T.V. Osipova, *Klassovaja borba v derevne v period podgotovki i provedenija Oktabriskoj revoliutzii*, Moscova, 1975, p. 185).

² ANRM, fond 1416, inv. 2, dosar 2, f. 19. P.V. Sinadino, președintele Uniunii Marilor Proprietari din Basarabia, avea să relateze mai tîrziu că țărani puseseră stăpînire pe două treimi din pămîntul moșieresc (P. Synadino, *Însemnătatea reformei agrare în Basarabia*, Chișinău, 1926, p. 18).

³ ANRM, fond 1416, inv. 2, dosar 2, f. 20. Vezi despre motivațiile politice ale acestor evaluări: I. Țurcanu, *Relații agrare...*, p. 15.

⁴ ANRM, fond 727, inv. 2, dosar 21, partea I, ff. 92–92v.

⁵ *Ibid.*, f. 130–130v.

⁷ I.E. Levit, *Moldavskaja Respublika (nojabri 1917–nojabri 1918)*, Chișinău, 2000, p. 150–180. Vezi o serie de cazuri grave descrise de Ion Inculeț în *O revoluție trăită*, Chișinău, 1993, p. 80–82.

⁸ *Sfatul Țării. Documente, vol. I. Procecele-verbale ale ședințelor în plen*. Ediție de Ion Țurcanu, Chișinău, 2016, p. 103–104.

⁸ Vezi în detaliu asupra acestui subiect Ion Țurcanu, *Sfatul Țării. Istoria zbuicimată a unei importante instituții politice basarabene*, Chișinău, 2018, p. 129–162.

Sfatului Țării, statua, în rezoluția sa despre pământ: „Pământurile mănăstirești, bisericești, cazone și celelalte trec fără plată în mâna celor care le vor lucra cu brațele lor. Stăpînirea de pământ se desființează pentru totdeauna. Împărțirea pământului se va hotărî în Adunarea Întemeietoare a Basarabiei”¹. Văzută în raport cu realitățile funciare basarabene din perioada ce a urmat revoluției și cu politica Sfatului Țării în problema agrară, această rezoluție pare să arate că în acel moment liderii politici basarabeni încă nu aveau o idee suficient de articulată asupra obiectivului respectiv. Observăm, de ex., că marea proprietate particulară nu este menționată, fiind enumerate, în schimb, alte forme de proprietate care însă, luate împreună, dețineau mult mai puțin pământ decît moșierii basarabeni*. E posibil ca pământul acestora să fi fost subînțeles la categoria „și celelalte”, ceea ce nu anulează totuși nedumerirea. De asemenea, nu se poate ști ce anume avea în vedere fraza „Împărțirea pământului se va hotărî în Adunarea Întemeietoare a Basarabiei” – era vizată cumva o distribuție individuală a pământului, adică pe persoane și/sau familii, ori pe obști sătești? Pe de altă parte, rezoluția conține două elemente principale destul de explicite. Primul îl constituie declarația că pământurile urmau să treacă „fără plată în mâna celor care le vor lucra cu brațele lor”, iar cel de-al doilea, strîns legat de cel dintîi, era formulat astfel: „Stăpînirea de pământ se desființează pentru totdeauna”. În pofida faptului că, în acest context, sintagma „stăpînirea de pământ” e confuză, fraza nu lasă totuși nicio îndoială că era vorba de lichidarea proprietății private asupra pământului. Ambele prevederi erau de natură socialistă, ceea ce însemna că pământul nu putea fi dat pentru totdeauna în proprietate exclusivă persoanelor sau familiilor acestora, ci devenea bun al întregului popor, urmînd a fi distribuit doar spre folosință individuală după niște proceduri ce urmau să fie stabilite prin lege (de către Adunarea Întemeietoare).

La scurt timp după deschiderea Sfatului Țării avea să fie adoptată, la 2 decembrie 1917, prima Declarație a acestuia, care urma să țină locul de Lege Fundamentală a Republicii Democratice Moldovenești. Articolul 2, din cele 10 ale acestui document programatic, avea următorul conținut: „Să împartă norodului muncitor tot pământul fără plată, pe temeiul folosirii drepte**. Pînă la alcătuirea unei legi despre trecerea pământului la norodul muncitor, ca să nu fie neorînduială și irosire a bogățiilor țării, tot pământul care nu se lucrează cu brațele stăpînului lui, împreună cu vitele și stromenturile gospodăriei, va trece în sama comitetelor pămîntești, alese din nou pe temeiul democratic. Sfatul Țării va întocmi porunci amănunțite despre felul cum trebuie să treacă pământul în sama comitetelor și cum acestea trebuie să orînduiască treaba pământului. Pădurile, apele, bogățiile de sub pământ, cîmpurile de încercare, răsadnițele, ogoarele pentru sfeclă, precum și viile și livezile boierești și mănăstirești, bisericești și ale udelurilor și, în sfîrșit, toate curțile boierești, fiind avere obștească a norodului, vor trece în sama Comitetului Pămîntesc General al Republicii Moldovenești”². Comparativ cu rezoluția Congresului Militar Moldovenesc, acesta este un document mai concret și mai precis. Este formulată limpede ideea că tot pământul, indiferent de forma de proprietate, era considerat „avere obștească a norodului” și, ca atare, intra sub autoritatea statului care dispunea de el, de-

¹ *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918*, ed. Ion Țurcanu și Mihai Papuc, Chișinău, 2018, p. 28.

* Moșieri basarabeni nu în sensul de băștinași, ci de trăitori în Basarabia sau, mai precis, deținători de pământ în acest ținut, pentru că de fapt aceștia își petreceau aproape tot timpul în afara Basarabiei.

** Sintagma „folosire dreaptă” în textul tradus din documentul original în limba rusă (pe atunci, ședințele Sfatului Țării se țineau doar în limba rusă) în română și publicat la scurtă vreme după aceea în ziarul *Cuvînt Moldovenesc* (6 decembrie 1917), e confuză. Prima propoziție a acestui articol din textul original avea următorul conținut: *Переход всех земель без выкупа в руки трудового народа на началах уравнительного пользования* (*Sfatul Țării* din 3 decembrie 1917). Ultimele două cuvinte înseamnă folosire egalitară, ceea ce, evident, are cu totul alt sens decît expresia „folosire dreaptă” și exprimă corect poziția din acel moment a Sfatului Țării în problema agrară. Vezi asupra acestei chestiuni I. Țurcanu, *Sfatul Țării*, p. 21 (nota 1).

² *Basarabia în actul Marii Uniri*, p. 41.

ocamdată, „pînă la alcătuirea unei legi despre trecerea pămîntului la norodul muncitor”, prin intermediul Comitetului Pămîntesc General al Republicii. Chiar dacă statutul proprietății moșierești, în integralitatea ei, rămîne oarecum confuz, de vreme ce sînt menționate doar viile, livezile și curțile boierești, fără să se spună ceva și despre suprafețele incomparabil mai mari pentru culturile de cîmp, totuși nu încapе îndoială că aceasta urma să fie pusă la dispoziția statului, adică să devină bun al „norodului muncitor”. Cît timp legea privind soarta viitoare a pămîntului nu era încă elaborată, Sfatul Țării își asuma sarcina de a ține, cu ajutorul comitetelor agrare, o evidență a tuturor pămînturilor și a asigura cultivarea lor. Vom observa mai încolo că această strategie agricolă va rămîne în vigoare pînă la realizarea reformei agrare.

Așadar, examinarea celor două documente arată limpede că la începutul activității sale Sfatul Țării avea o viziune socialistă asupra reformei agrare. Ea a rămas multă vreme neschimbată și abia după ce Basarabia avea să devină în fapt parte componentă a României, adică după intrarea trupelor române în ținut și pînă la ședința istorică din 27 martie 1918, conducerea parlamentului și a guvernului basarabean, confruntată cu realități complet diferite față de cele generate de revoluția rusă, se vede forțată să renunțe treptat la această viziune, depunînd, la rîndul ei, eforturi tot mai insistente pentru a convinge să procedeze la fel și majoritatea deputaților, care continuau să împărtășească idei socialiste. Vom vedea însă că renunțarea la aceste idei se va face foarte greu, astfel că multă vreme după înființarea ei, Comisia Agrară a Sfatului Țării, căreia avea să-i fie încredințată sarcina elaborării proiectului de lege agrară, va fi supusă, din această cauză, unor convulsii care vor prejudicia serios activitatea ei.

Primele încercări de realizare a unei reforme radicale

În ciuda faptului că Republica Democratică Moldovenească trecea prin momente groaznice, cînd valul devastator al invaziei trupelor bolșevizate de pe front amenința să distrugă toate structurile de putere și de ordine, create de Sfatul Țării, împreună cu cele rămase de la regimul țarist și cu cele instituite de Guvernul Provizoriu, parlamentul basarabean trece fără întîrziere la realizarea programului său agrar, așa cum acesta fusese schițat în Declarația din 2 decembrie 1917. Avea de îndeplinit două sarcini extrem de grele. I se cerea, așa cum am văzut, să elaboreze de urgență instrucțiuni „despre felul cum trebuie să treacă pămîntul în seama comitetelor și cum acestea trebuie să orînduiască treaba pămîntului” și totodată să porceadă la „alcătuirea unei legi despre trecerea pămîntului la norodul muncitor”. Întrucît legea nu putea fi elaborată foarte repede, hotărâște, mai întîi, să pregătească pentru comitetele agrare o călăuză care să le îndrume cum să reglementeze relațiile funciare și, principalul, să asigure cultivarea întregului pămînt productiv, astfel ca populația ținutului să fie îndestulată cu hrană.

Parlamentul ia în dezbateră această chestiune la 5 ianuarie 1918, adică chiar în momentul în care trupele bolșevice din Chișinău amenințau să lichideze Sfatul Țării și Consiliul Directorilor Generali și să pună mîna pe putere. Adjunctul directorului general al agriculturii, Procopie Ciumacenko, personaj foarte interesant, deosebit de bine instruit, unul dintre foarte puținii membri ai Sfatului Țării înzestrați din belșug cu darul vorbirii, adversar al bolșevicilor, bun cunoscător și părtaș consecvent al doctrinei socialiste, a prezentat într-o alocuțiune strălucită, poate puțin patetică, tezele de bază ale instrucțiunilor, intitulate *Regulament provizoriu pentru transmiterea pămîntului și a inventarului către comitetele agrare*¹. Pentru a motiva

¹ *Sfatul Țării. Documente*, p. 268. De fapt, comitetele agrare luaseră la evidență o bună parte a pămînturilor și inventarului marilor proprietari mult mai devreme, urmînd indicațiile Guvernului Provizoriu al Rusiei, dar haosul agrar declanșat de invadarea Basarabiei de trupele ruse de pe Frontul Român a stricat rînduilele astfel stabilite și a compromis foarte serios activitatea comitetelor.

necesitatea adoptării acestui document, Ciumacenko descrie atmosfera foarte periculoasă pe care lupta pentru pământ o instaurase în sate. Astăzi, zicea el, „problema pământului a luat formele cele mai monstruoase, care merg pînă la răfuială sălbatică între țărani, pînă la bătaia moșierilor și amenințarea lor cu moartea, pînă la uciderea vitelor și lăsarea lor pe loc... numai pentru că nu le-au putut împărți. Gloata neorganizată, chinuită veacuri la rînd, a ieșit în stradă condusă de bande de indivizi aflați în căutare de cîștig ușor, adeseori purtînd nemeritat mantaua sură a soldatului revoluționar; ea distruge și pradă bunurile publice fără voia și acordul întregului popor muncitor și nu ezită să distrugă nici gospodăriile de cultură și instituțiile de învățămînt agricol, create prin munca și prin sudoarea sa pentru răspîndirea cunoștințelor în mediul populației locale și aprovizionarea acesteia cu materiale îmbunătățite și inventar perfecționat”¹. Pentru ca această situație să fie depășită, el propune un proiect de lege care era mult mai mult decît pur și simplu o instrucțiune practică pentru comitetele agrare și care urmărea ca „tot pământul cu destinație agricolă, împreună cu inventarul, să fie trecut în mîinile poporului muncitor”, adăugînd în limbaj tipic revoluționar că „pământul nu poate fi întors foștilor paraziți [moșierilor – *n.a.*], el va deveni fond al întregului popor”². În acest scop, toate pămînturile erau împărțite în două mari categorii, pe care raportorul le numește „de cultură” și „cele obișnuite”. Soarta celor dintîi urma să fie hotărîtă mai tîrziu, iar celelalte, care constituiau cea mai mare parte a fondului funciar, aproape tot pământul cultivabil, trebuiau împărțite neîntîrziat. În viziunea autorului acestui proiect, procedura se reducea la următoarele acțiuni: „Întîi de toate, comitetele agrare să ia măsuri hotărîte ca în marile proprietăți totul să fie luat la evidență pentru a nu admite distrugerii și furturi. În acest scop, vor fi folosiți comisarii județeni și consiliile special alese pentru asta. Acestea vor trebui să ia măsuri ca ceea ce s-a furat să fie întors în marile gospodării. Cînd va exista evidență completă și va fi cunoscută rezerva [disponibilitățile de pământ – *n.a.*] și nevoile țăranilor, atunci comitetele agrare vor porcede la împărțirea egalitară a pământului și inventarului; la împărțire se va ține cont de principiul prioritar: mai întîi vor primi pământ țăranii de pe loc, apoi cei veniți din altă parte”³. Raportorul nu excludea posibilitatea să fie dat pământ și moșierilor, dar cu condiția ca aceștia să-l lucreze singuri. În sfîrșit, era prevăzută înființarea unui așa-zis fond funciar zecimal*, care „va servi drept pepinieră culturală pentru cunoștințele necesare la prelucrarea pământului”⁴.

Agravarea crizei politice din Basarabia, și în special din Chișinău, chiar cu începere din ziua de 5 ianuarie 1918, a amînat puțin examinarea problemei agrare în Sfatul Țării. Dar la 14 ianuarie, deci chiar a doua zi după ocuparea Chișinăului de divizia generalului Broșteanu și alungarea bolșevicilor din oraș, chestiunea este readusă în discuție. S-a decis atunci alegerea unei comisii parlamentare din 15 persoane care să studieze proiectul lui Ciumacenko, în timp ce unii deputați, ca V. Prahnițchi și I. Inculeț, au insistat ca rezolvarea chestiunii să se facă în corespundere cu prevederea Declarației din 2 decembrie: „trecerea pământului la popor fără plată”⁵. Dezbaterile au continuat a doua zi, cînd s-a ajuns la soluția definitivă privind componența numerică a comisiei, care urma să fie alcătuită din 21 de deputați, cîte șapte de la fiecare dintre cele trei fracțiuni ale Parlamentului: Blocul Moldovenesc, Fracriunea țărănească

¹ ANRM, fond. 727, inv. 2, dosar 21, partea I, f. 161.

² *Ibid.*, f. 162.

³ *Ibid.*, f. 162v.

* Termenul nu este suficient de clar. În rusește se numea *десятинный фонд*. Întrucît nu poate fi vizată situația în care pentru școala agricolă ar fi fost folosită doar o desetină de pământ, trebuie să admitem că era avută în vedere, mai degrabă, a zecea parte din fondul funciar respectiv.

⁴ *Sfatul Țării. Documente*, p. 270.

⁵ *Ibid.*, p. 312.

și cea a minorităților. Pe parcursul discuțiilor, referindu-se în mod evident la Ciumacenko, Inculeț a spus, la un moment dat: „Autorul proiectului de lege este un membru convins al partidului socialiștilor, și această împrejurare vorbește despre faptul că interesele poporului vor fi satisfăcute”¹, ceea ce însemna că Sfatul Țării opta pentru o lege concepută în spirit socialist, conform programului său agrar.

În sfârșit, la 16 ianuarie, Sfatul Țării alege prima sa Comisie Agrară, din care făceau parte deputații I. Tudose, V. Gafencu, A. Groppa, Gh. Mare, A. Morari, I. Buzdugan, Gh. Buruiană (de la Blocul Moldovenesc), Gh. Demirov, F. Almendingher, St. Starenki, St. Botnariuk, F. Nikitiuk, V. Kurdinovski, K. Misirkov (de la minorități), I. Panțiri, D. Lungu, Ch. Sbera, Gr. Turcuman, V. Rudiev, A. Karaiman și P. Cocîrlă (din partea Frațiunii țărănești)². Nu a fost aleasă atunci o conducere a Comisiei, și se pare că nici nu a existat o astfel de autoritate, dar întrucît ea activa în strînsă colaborare cu Frațiunea țărănească, al cărei lider era Vladimir Țîganko, acesta și era de fapt conducătorul Comisiei. Dovada o avem în faptul că în ședința din 7 februarie 1918 a Sfatului Țării, care a constituit un moment important în evoluția politicii agrare a parlamentului basarabean, anume el urma să prezinte proiectul de lege al Comisiei, care evident că era altul decît cel al lui Ciumacenko, adică nu mai era o instrucțiune provizorie pentru comitetele agrare, ci un proiect de lege agrară propriu-zisă, fapt pe care avea să-l confirme premierul Ciugureanu în acea ședință, cînd zicea: „Ciumacenko a pregătit o instrucție care a fost transmisă guvernului pentru a fi prezentată ulterior în Parlament, dar Comisia nu a prezentat instrucția lui Ciumacenko, ci un proiect de lege agrară”³. Luînd cuvîntul la începutul ședinței, Țîganko a spus, între altele, următoarele: „Comisia Agrară a prezentat spre examinare adunării de astăzi un proiect de lege agrară. În urma declarației corespunzătoare a reprezentantului oficial al Parlamentului în Frațiunea țărănească, după care Consiliul de Miniștri ar intenționa să alcătuiască un act normativ provizoriu cu privire la folosirea pămîntului în anul curent, care va trebui să funcționeze temporar pînă la rezolvarea ei [a problemei agrare – *n.a.*] pe scară largă în Adunarea Constituantă, Frațiunea țărănească consideră posibilă retragerea proiectului de pe ordinea de zi și cere ca Consiliul de Miniștri să fie obligat să prezinte proiectul de lege corespunzător despre folosirea pămîntului și a inventarului în următorul sezon agricol”⁴. O altă cauză pentru care președintele Frațiunii țărănești considera că nu era încă momentul potrivit pentru examinarea și adoptarea legii agrare îl constituia lipsa „unui organ de stat care ar fi fost în stare să se ocupe de rezolvarea și realizarea în fapt a voinței reale a poporului” în chestiunea pămîntului, ceea ce demonstrează că, în viziunea sa, Directoratul de agricultură din Guvernul Republicii Democratice Moldovenești nu putea fi considerat o astfel de instituție; în acel moment, Directoratul nu avea propriul său conducător și din această cauză funcționa nesatisfăcător.

Documentul despre care vorbea Țîganko la deschiderea ședinței din ziua aceea se numea *Proiectul legii de bază cu privire la pămînt, elaborat de Comisia Agrară a Sfatului Țării*, era datat cu 6 februarie 1918, avea cinci compartimente și 52 de articole⁵. Viziunea de principiu a Comisiei asupra problemei agrare era expusă în primele două secțiuni. În cea dintîi, intitulată „Dispoziții generale”, erau reluate și desfășurate ideile asupra acestei chestiuni din

¹ *Ibid.*, p. 321.

² ANRM, fond. 727, inv. 2, dosar 21, partea a II-a, f. 202.

³ *Ibid.*, f. 267v.

⁴ *Ibid.*, ff. 261–261v.

⁵ Elaborarea într-un termen record, de numai o lună, a unui astfel de proiect de lege, fie și de o întregă comisie parlamentară, era cu neputință. Așa cum vor demonstra și materialele celei de-a doua Comisii Agrare, există tot temeiul să presupunem că documentul respectiv a fost făcut în baza materialelor Comitetului Agrar Principal din Petrograd, a programului agrar al eserilor și nu în ultimul rînd a viziunii principalului lider al acestora, L.S. Maslov, care elaborase un astfel de proiect și la care Țîganko se va referi ulterior în repetate rînduri.

articolul 2 al Declarației Sfatului Țării din 2 decembrie 1917. Art. 1 avea următorul conținut: „Dreptul de proprietate în Republica Democratică Moldovenească asupra pământului, pădurilor, subsolului, apelor, oricui ar aparține acesta, de acum și pentru totdeauna se anulează”¹. În articolele următoare se spune că toate pământurile de pe teritoriul Republicii se exproprieau fără plată, devenind avere a întregului popor, fiind recunoscut accesul egal al fiecărui cetățean la această avere cu dreptul de folosință. Prerogativa de a dispune de pământul țării aparținea puterii legislative, adică Sfatului Țării, iar realizarea prevederilor acestei legi cădea în sarcina organelor de autoadministrare locală. Scopul legii îl constituia asigurarea bunăstării poporului prin crearea acelor condiții care trebuiau să favorizeze dezvoltarea forțelor de producție ale țării, folosirea bogățiilor ei naturale și repartizarea lor echitabilă populației.

Principiile de bază ale proiectului de lege sînt expuse desfășurat în cea de-a doua secțiune a documentului, „Cu privire la folosirea pământului”. Sînt enumerate variate forme de folosire a pământului considerat a fi avere publică. Prima și cea mai importantă, desigur, o constituia asigurarea cu pământ a populației agricole muncitoare prin repartizarea echitabilă a pământului destinat pentru cultură. Urmau apoi categoriile de pământ cu cele mai variate destinații: pentru așezări și locuri de case, pentru variate întreprinderi de producție (meșteșugărești, industriale etc.), pentru fondul de rezervă al statului, protejarea bogățiilor naturale ale pământului, pentru sisteme de irigare și asanare, zone forestiere de protecție, pentru gospodării și întreprinderi de cultură (pepiniere, de semințe, de creștere a vitelor de rasă, cîmpuri experimentale), pentru instituții publice școlare, științifice, sanitare, de binefacere ș.a.² Evident că cea mai mare atenție era acordată pământului cu destinație agricolă, adică celui care urma să fie dat spre folosință țăranilor. Referitor la acesta, se specifica în mod expres că: „Se va putea folosi de pământul cu destinație agricolă numai cel care îl va prelucra prin muncă proprie”. Norma de pământ dată astfel în folosință urma să fie stabilită prin acte normative suplimentare.

Erau evidențiate două tipuri principale de folosire a pământului cu destinație agricolă, altfel spus, două categorii de gospodării țărănești*: de consum și de muncă. Primul tip avea în vedere o suprafață minimă de pământ care ar fi fost suficientă ca în condiții obișnuite de cultivare să asigure venitul necesar pentru satisfacerea necesităților normale ale lucrătorului. Al doilea tip viza un maximum de suprafață ce putea fi cultivată în condiții obișnuite doar cu brațele familiei, fără folosirea muncii salariate. În ambele cazuri, normele de pământ urmau să fie stabilite prin legi speciale pe zone aparte (și probabil, în funcție de categoriile de bunuri funciare) în baza datelor furnizate de organele de autoadministrare locală. Principiul de bază la distribuirea pământului la cele două categorii de gospodării rămînea cel egalitar. Această regulă era valabilă și pentru toate celelalte forme de folosire a pământului, sarcina respectării ei revenind organelor de stat și celor de autoadministrare locală și, de asemenea, comunităților locale și uniunilor funciare, precum și organelor funciare special create pentru realizarea reformei agrare.

În compartimentul referitor la păduri se spunea că acestea erau avere a întregului popor și se aflau la dispoziția puterii legislative a Republicii, iar drepturile de proprietate asupra acestui bun public, pe care pînă atunci le avuseseră diferiți factori, inclusiv persoane particulare,

¹ *Ibid.*, inv. 1, dosar 31, f. 32.

² *Ibid.*, f. 31v.

* În proiectul de lege cele două categorii de folosire a pământului nu se numesc gospodării țărănești din considerentul că pământul era declarat bun al întregului popor și deci putea să aibă acces la el oricine avea nevoie de o sursă de existență pe care i-ar fi asigurat-o pământul. Dar evident că erau vizate în primul rînd și mai ales gospodăriile țărănești.